

Зубченко В.В.,
викладач кафедри практичної психології
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
(м.Кропивницький)

ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Специфіка психічного стану учасників бойових дій зумовлена фактом їхньої травматизації цими діями у сполученні з моментом, принаймні, тимчасової ізолюваності від тих соціальних зв'язків, на захист та збереження яких власне й спрямована військова активність. Саме з цієї причини повернення бійця в сім'ю, на роботу та й загалом у звичні, стабільні умови суспільного життя є завданням далеко не завжди простим і легким. Описана ситуація також тісно пов'язана з тим, якою є психодинаміка розвитку соціального оточення військовослужбовця під час його участі у бойових діях і, відповідно, відсутності вдома, на роботі, у звичних місцях відпочинку, тощо.

Тому концепція ресоціалізації передбачає опрацювання низки системно взаємопов'язаних аспектів, яка може бути представленою у вигляді наступної послідовності: 1) внутрішньоособистісна саморегуляція; 2) сімейне воз'єднання; 3) соціокультурна реінтеграція; 4) професійно-особистісна самоактуалізація. Така послідовність не є хронологічно інваріантною, тобто кожен з її елементів може бути реалізованим відносно автономно, робота за ними може вестись паралельно і починати її доцільно з будь якого з них, якщо він є, або найбільш актуальним, або найбільш проблемним.

Особливості психологічної роботи з учасниками бойових дій також зумовлені феноменологією ПТСР – посттравматичного стресового розвитку, який може бути й розладом – регресивний варіант розвитку, й вдосконаленням – прогресивний варіант розвитку. Бойовий стрес є, безперечно, психотравмуючим фактором, але за умов адекватно організованого психологічного супроводу перебігу відповідних психічних подій, а також у наслідок прояву індивідуально-особистісних гіперкомпенсаторних властивостей психіки бійця, здійсненим є не тільки дистрес, але й еустрес, тобто не тільки деструктивні наслідки перебування у стресовій ситуації, але й їхня конструктивна альтернатива.

У випадку дистресу необхідною є реабілітація, а можливо й лікування, тому що без цього відновлення не тільки соціального добробуту, а й навіть здоров'я особистості унеможлиблюється. У випадку ж еустресу ситуація є протилежною та, як би парадоксально це не виглядало на перший погляд, не менш, а за певних умов і більш, складною.

Справа в тому що сучасне українське суспільство певною, хай навіть й переважно недостатньою, мірою готове надавати військовослужбовцю, що є постраждалим внаслідок участі в бойових діях, терапевтичну, медичну та іншу

реабілітаційно-рекреаційну допомогу. В той же час готовність приймати активну допомогу військовослужбовця, який, повернувшись з новим досвідом, бажає займатися перетворювальною діяльністю і має власне уявлення про те, як вона має бути реалізована, є в сучасному українському суспільстві, якщо й не зовсім відсутньою, то вже точно вираженою дуже слабо.

Те, з чим у мирне життя повертається учасник бойових дій з війни, є його силою – індивідуально-особистісним надбанням, духовно-психологічним потенціалом, життєдайною міццю. І це не тільки знаряддя праці, але ще й засіб оборони, захисту, те, що за умови необхідності може бути використовуваним у якості зброї. Ступінь корисності та навіть безпечності зазначеної сили високою мірою залежить від ставлення до неї з боку представників мирного суспільного середовища. Якщо цей потенціал сприймається конструктивно – з відкритістю, повагою, довірою, піклувально-турботливим прийняттям, тоді він набуває характеру потужної могутності корисних та доцільних соціальних перетворень. Якщо ж він сприймається з пересторогою, агресивним спротивом, зверхністю, стикається, зі структурною ригідністю бюрократичних процесів, зневагою, ігноруванням та іншими прикрощами, тоді він може набути характеру справжньої небезпеки, наслідком реалізації якої можуть бути конфлікти на різних рівнях, різної спрямованості та змісту.

Принципово важливим у даному контексті стає психодіагностичний компонент роботи з учасниками бойових дій, тому що треба вміти відрізнити патогенетичні феномени зміни психічного стану від проявів конструктивно-позитивних тенденцій стимульованого перебуванням в екстремальних умовах розвитку особистості. Часто йдеться про одні й ті самі психічні явища в різних соціально-психологічних контекстах, від змісту яких залежать практичні наслідки, як в особистому так й у суспільному плані.

Вагомого значення в зв'язку з вищезазначеними обставинами набуває просвітницька, зокрема, медійна робота, тому що саме широке інформування громадськості про те, як доцільно позиціонувати контакт війни та миру у конкретиці повсякденного спілкування представників першої та другого, щоб останній на першу не перетворився, є вельми необхідним в кризових умовах сьогодення. Так само необхідною є просвітницька робота конкретизована щодо контингенту, тому що членам сім'ї військовослужбовця, його співробітникам, які не воювали, йому самому та іншим потрібною є спеціальна, орієнтована саме на них та їх інтереси й потреби, інформація.

Необхідною є також активна робота в освітній сфері, особливо в сфері вищої освіти – підготовка та перепідготовка фахівців, які у подальшому зможуть ефективно працювати з військовослужбовцями є одним з базових актуальних пріоритетів вищої освіти України, так само, як організація освітніх проектів та програм, орієнтованих на самих військовослужбовців та членів їхніх сімей, з обов'язковим забезпеченням подальшого гідного працевлаштування.

Велику цінність мають культурно-естетичні, мистецьки ініціативи та проекти, спрямовані на формування позитивного іміджу воїна-захисника – це створення й театральних й кінематографічних, й публіцистичних й художніх й

інших витворів мистецтва на тематику оборони України, збереження її суверенітету та цілісності, підняття патріотичного духу її народу, його єднання з армією тощо.

Надважливим щодо свого вирішення є завдання організації та систематичного впровадження в сферу суспільного життя найрізноманітніших форм контакту та спільної корисної та розважальної діяльності військовослужбовців та мирних жителів. Саме така форма організації роботи та дозвілля і є власне ре соціалізацією як такою.

Всі вищезазначені напрямки роботи мають бути систематично взаємопов'язаними та регулярно втілюваними у безпосередню практику суспільного життя громади. Оптимальним у цьому ракурсі є сприяння самоврядуванню громадських та інших організацій, активність яких спрямована відповідним чином. Світовий досвід роботи з ветеранами засвідчує, що вони, як внутрішньо референтна група, мають вельми потужний потенціал самопомоги та рекреації, за умови психологічно грамотно та належним чином професійно організованого формату взаємодії та підтримки з боку офіційних установ.

На теренах сучасної Кіровоградщини на волонтерських засадах протягом періоду проведення антитерористичної операції, тобто вже четвертий рік, працюють та співпрацюють між собою та з іншими такі організації, діяльність яких відповідає наведеним у даній статті напрямкам роботи. Відповідний досвід засвідчує користь такої роботи, яка, вже не кажучи про культуру творчу її функцію, виконує мірою можливості превенцію таких деструктивних наслідків війни, як алкоголізація, суїцидальність, насильство в сім'ї, криміналізація тощо. Але з прикрістю доводиться констатувати, що фактично виконуваного об'єму роботи категорично недостатньо в масштабах області. До тих пір поки така робота не стане інтегрованою і суспільне життя в цілому, як його невід'ємна складова, поки вона буде продовжуватися суто на волонтерських засадах при відсутності централізованої систематичної державної підтримки, поки в свідомості пересічного громадянина не закарбується той безперечний факт, що його власна ресоціалізація – включення до нового гідного українського суспільства – необхідна й можлива лише на шляху ефективного діалогу та співпраці з воїнами-захисниками вітчизни, до тих пір ризик посилення внутрішньої соціальної небезпеки внаслідок війни буде збільшуватися і з високим ступенем ймовірності реалізовуватися у суспільному житті нашої держави.

Сила війни, набута її учасниками, так чи інакше буде застосована в мирному житті, і від нас – психологів, медиків, юристів, соціальних працівників, педагогів, політиків та всіх інших – багато в чому залежить чи буде це застосування творенням нового українського суспільства, чи воно стане його знищенням. Останнє є небезпекою набагато серйознішою, ніж небезпека зовнішня. Й тільки духовно-психологічна мобілізація народу України та його діяльнісно-діалогічна консолідація дозволить цю небезпеку відвернути.

Коротко резюмуючи психологічну концептуалізацію ресоціалізації учасників бойових дій, слід зазначити що це процес принципового

перетворення структури соціальних зв'язків війни та миру на засадах діалогічної самоорганізації нового українського суспільства спільними зусиллями військових та мирних жителів.